

KRISTIÁN ŽIVOT A UMUČENÍ SV. VÁCLAVA A BÁBY JEHO SV. LUDMILY

Rukopis tohoto rozsáhlého *Života sv. Václava a sv. Ludmily* objevil Bohuslav Balbín a jeho vznik položil do posledních let 10. století, kam jej datuje prolog. Jménem Kristián označuje sebe v předmluvě sám autor, jenž o sobě prozrazuje, že je mnich a příbuzný sv. Vojtěcha. Svým bohatým obsahem vzbudilo stáří legendy podezření, takže byla od Dobrovského až do počátku 20. století (kdy její starobylost obhajoval Pekař) považována za falsum století čtrnáctého, tím spíše, že její nejstarší celé znění je zapsáno v kodexu biskupa Jana z Dražic asi z roku 1340. V datování dodnes není jednoty; Život je kladen do století 12. (Novotný) až 14. (Urbánek), ale nejnovější práce (Vilíkovský, Ludvíkovský) znovu dokazují, že jde o památku ze století desátého.

Dílo se vymyká z běžného rámce legend zájmem o počátky českého státu a o počátky křesťanství a jeho rozšíření u západních Slovanů. Významný je kladný vztah k slovanské bohoslužbě. Široce založené dílo je napsáno s velikým zaujetím, téměř s vášní, nanáší horlivě světlo a stín podle vztahu jednotlivých osob ke křesťanství a k hlavním hrdinům. Nabádá – ve staví svým slabým a nedokonalým vrstevníkům před oči jasné vzory křesťanských ctností, při čemž ve skladbě najdeme jednotlivé motivy lidové i feudální. Po stránce jazykové je legenda značně vyspělá (patrně souvisela s t. zv. otonskou renesancí).

Zvolené ukázky podávají téměř úplné vyličení života Václavova.

5. Mezitím blahoslavený Václav, zvolený kdysi vnuknutím Kristovým za vévodu, vyrostl z chlapeckých let a zářil květem nejpůvabnějšího mládí. Hluboko pak v paměti chovaje, v čem byl od učitele písma vzdělán, vroucně toužil naplniti skutkem to, co sluchem poznal. A proto jeho věrolomná matka s některými syny
5 Belialovými, kteří s ní stejně smýšleli, nenávidíce ho pro jeho skutky a přesvaté smýšlení, radili se mezi sebou a řekli: „Ach běda, co si počneme a kam se obrátíme! Neboť kníže náš, jenž byl od nás na trůn povýšen, zkažen byv kněžimi a takřka mnichem se stav, nedovoluje nám kráčeti sráznou a navyklou cestou našich neřestí. A jestliže si tak počíná nyní jako chlapec nebo jinoch, co asi bude dělati jako mladý
10 muž nebo stařec?“ Od toho času se tedy počali k němu chovati velmi nepřátelsky, vyhrožující mu a i jinak mu působíce přemnohá příkoří.

Ale muž Bohu milý, odrážeje to všechno zbrání víry a chráně se štítem trpělivosti, snášel to s myslí neporušenou. Neboť i kněží jeho a některé mnichy, jejichž vyučováním se posiloval, pokoušeli se ti bezbožníci zabít, ustavičně jim úklady
15 strojíce, a převelikými hrozbami je hleděli zastrašiti, aby nikdo z nich neměl odvalu k němu choditi. Ale on věda o tom všem, s muži sobě věrnými si prorazil zadní dvířka, a když slunce zapadlo, tajně k sobě povolával některého kněze, a když se v noci naučil všemu, co mu bylo prospěšné, za ranního úsvitu nechával učitele nebo kněze sobě milého tajně odejít. A knížěčku svou skrýval a pod šatem ji nosil, a kdekoli
20 našel klidné místo, pilně ji čítal, a naříkaje v nitru svém, nadmíru truchlil nad zatvrzelostí lidu svého a nad jeho slepotou a nevěrou. Konečně posílen Bohem a ctností se opásav, povolal k sobě matku svou a všechny velmože, a jak se slušelo, obořil se na ně tak, jak praví Kniha moudrosti: Slova moudrých jsou jako ostnové

25 a jako hřebové hluboko vbití. Promluvil pak blahoslavený Václav takto: „Proč jste mi zbraňovali, synové zločinců, čímž lži a mužové nespravedliví, abych se učil zákonu Pána našeho Ježíše Krista a poslouchal rozkazů jeho? Jestliže se vám nechce sloužiti Kristu, proč aspoň jiným toho nedovolujete? Jestliže jsem však až dosud žil pod vaším opatrovnictvím a mocí, od nynějška to odmítám a Bohu všemohoucímu chci z upřímného srdce sloužiti.“

30 Povstala potom z této příčiny a pro rozličné jiné věci převeliká různice mezi těmi velmoži, kteří setrvali po boku zbožného vévody, a mezi ostatními, kteří podporovali ničemnou stranu bezbožné panovnice. I rozdělili se rádcové a přední mužové země a trny nesvornosti rozbujely se mezi nimi až k prolévání krve. Ale strana spravedlivých, ačkoli byla velmi malá, nabyla přece vrchu nad stranou nespravedlivých, jako vždy nejednotnou. Neboť vévoda Václav, staraje se o zjednáání pokoje, pojal vnuknutím Ducha svatého úmysl matku svou, která byla 35 příčinou veškeré zloby, z vlasti vypuditi, aby vyhnáním jejím a všech jejích bezbožných přívrženců byla utišena zuřivost rozbujů a mír v církvi Kristově se vzmohl, tak aby všichni dokonale poznali, majíce jednoho a téhož pána, 40 pravé učení Kristovo, a až by bylo všechno zařízeno, co by se zdálo sloužiti míru v knížetství, a až by byl po vypuzení a vyhnání synů nesvornosti upevněn pokoj, povolati zase matku se ctí do vlasti. A to všechno s pomocí Boha stvořitele vskutku vykonal. Neboť vyhnal svou matku s největší hanbou ze země a tak ji Bůh všemohoucí stihl zaslouženým trestem za to, že prolila nevinnou krev blahoslavené 45 Ludmily a že ji prolila bez příčiny. Ale poněvadž byl pln cudné bázně, která trvá věky věkův, a poněvadž byl pamětliv příkázání božích, podle nichž máme otce i matku ctíti, přivedl ji po nějakém čase zase zpět, dřívější důstojnosti panovnické však zůstala zbavena až do dne své smrti. Ale o tom, jak se toto všechno stalo, pomlčme, neboť by to bylo příliš dlouhé vypravování, a pokračujme v započatém 50 výkladu. Po mnohých protivenstvích a strastech dožila se i toho, že jeden její syn byl zavražděn od jejího druhého, mladšího potomka.

Rozpomenuv se potom blahoslavený Václav na svou bábu, v jaké svatosti na této zemi žila a jakou slávu u Všemohoucího v odměnu za to získala, proléval proudy slz, a pojav s kněžími a některými zbožnými muži přesvatý úmysl, poslal 55 je na řečený hrad Tetín a uložil jim, aby třeba jen její kosti a prach zetlelého těla důstojným přenesením k němu dopravili.

Sám však vnuknutím Ducha svatého si byl jist a několika svým důvěrným přátelům se o tom zmínil, že přispěním boží milosti připomenutí poslové tam najdou nějaká znamení. Když pak tito poslové, vyplňující rozkazy pána svého, vstoupili 60 do basiliky, a odhrnuvše hlínu, objevili hrob, tu pozorujice, že náhrobní deska, kterou bylo ctihodné tělo pokryto, jest zčásti ztrouchnivělá, báli se ji pozvednouti. „Jestliže je dřevo zetlelé,“ tak si říkali, „oč spíše zetlelo to, co je uvnitř?“ A chtěli hrob znovu s největší pečlivostí uzavřít. Ale tomuto jejich úmyslu se postavil na odpor jeden z nich, kněz Pavel, o němž jsme se již zmínili a jenž s ní byl 65 spjat přátelstvím, dokud na této zemi žila, a vždy ji ve všem svými službami podpo-

roval, a řekl: „Nikterak se nestane tak, jak pravíte, nýbrž podle rozkazu knížete, najdu-li třeba jen prach zetlelého těla, vezmu jej s sebou.“ A ostatní, souhlasíce s ním, svorně zvedali desku. Ale jak ji zvedali, deska se zlomila, takže jmenovaný Pavel upadl s hlinou na tělo nebožčino. Tu vstav rychle a odhrnuv spěšně hlinu, 70 shledal se svými druhy svaté tělo úplně neporušené, ledaže obličej byl pln prachu, který jej pokryl, když se víko, jak jsem svrchu poznamenal, při odkrývání zlomilo. Náramnou radostí tedy vzplanuvše a nesmírnou vděčností Bohu všemohoucímu projevující, vyzvedli přesvaté její tělo ze země, do drahocenných pláten, jak se slušelo, je zavinuli, před oltář položili a chvály a díky nesmírné boží milosti vzdá- 75 vali.

A když všechny obřady řádně vykonali, uložili tělo na nosítka; ta naložili na hřbety dvou koní a tak téže noci až do hlavního hradu, totiž Prahy, vytrvale pospíchali. Nalezeno pak bylo tělo blažené a Bohu oddané služebnice Ludmily ve středu dne 19. října o hodině dvanácté. A přinesli ji do Prahy třetího dne, v pá- 80 tek 21. dne téhož měsíce, za nesmírné radosti, zatím co všichni plesali a Krista chválili. Neboť ti, kteří ji vezli, dříve než s ní vkročili do hradu, poslali napřed ke knížeti posly s dobrou zprávou. Když pak tito k němu přišli, shledali, že se uložil k spánku, i vzbudili ho radostně a tu potěšitelnou novinu mu oznámili, že přispěním Boha všemohoucího tělo tak znamenité paní, totiž báby jeho, neporušené 85 nalezli.

Tu on ihned vstal, a s největší radostí do chrámu pospíšiv, vzdával Kristu Pánu nesmírné díky. Když slunce osvětlilo svými paprsky zemi a jeho záře zapudila temnoty, svolal kněžstvo a zástup věřících a s převelikým průvodem spěchal jí naproti. Setkali se pak s věrnými nosiči vezoucími často připomenuté tělo svaté 90 Ludmily. A ihned si je vložili kněží a jáhnové radostně na svá ramena, a dobrořečícíce Bohu a zpívající žalmy a chvalo zpěvy, vnesli je do hradu. Vkročivše pak do chrámu, položili je před oltářem na dlažbu a počali mohutným hlasem zpívatí. A tu se sbíhali věřící i nevěřící, pátrající se zvědavostí lidu vlastní, co se to stalo, a směřovali k dvěřím chrámovým. Tehdy kníže, poradiv se s kněžími, odhalil spo- 95 lečně s nimi tělo před tváří veškerého lidu, aby všichni uvěřili, že ji Kristus Pán neporušenou zachoval. A všichni, vidouce to, neúnavně oslavovali zázraky Kristovy a nikdo nemohl odporovati pravdě, neboť všem byla patrna neporušenost jejího těla a pevnost vlasů a její obličej se skvěl, jako by byla živá. Mimo to její roucha krásou a neporušeností tak zářila, jako by byla toho dne utkána. A tu všichni, 100 když to spatřili, s hlasitým plesáním ji oslavovali a prohlašovali, že je nadmíru hodna veškeré pocty a chvalořečení. Potom vykopavše zemi a upravivše hrob, pokusili se ji v téže basilice pohřbítí. Ale vykopaný hrob náhle zaplavila voda. I usoudili mnozí, kteří to viděli, že se toto místo hrobu služebnici Kristově nelíbí. A zaházevše znovu hrob, postavili na něj rakev se svatými ostatky, čekající na pomoc 105 boží. A pak pospíšili radostně do svých domovů. Po krátkém pak čase svrchu jmenovaný kníže vypravil posly do Řezna a tázal se biskupa tohoto města, jménem Tutona, protože Čechové náleželi tenkrát k jeho diecési, na radu, co má učiniti

s řečeným tělem. A ten zkoumaje předpisy zákona božího podle moudrosti Bohem mu dané, vzkázal mu v odpověď, aby tělo, jež má svůj počátek v prvním člověku, 110 kterému bylo řečeno: Země jsi a do země půjdeš, prach jsi a v prach se obrátíš, uložili do hrobu do té doby, až by se zjevila sláva Kristova.

A tu kníže, vzplanuv nesmírnou horlivostí boží, prosil jmenovaného biskupa velmi pokorně, aby ráčil k němu přijíti a sám tělo pochoval a aby zasvětil basiliku, již se biskupského posvěcení ještě nedostalo. Ten však omlouvaje se, že pro slabost 115 stáří nemůže přijíti, poslal svého spolubiskupa s několika přísluhujícími kněžími, aby ten chrám zasvětil. A ten přišed, nejdříve posvětil chrám Pánu. Potom, když uplynulo šest dní, pohřbil řečené tělo na témž místě, které dříve voda zaplavila. Podivuhodná to věc a postačující k důkazu o zásluhách služebnice Kristovy, že když ji kněží chtěli pohřbiti na místě neposvěceném, ukázala se tam voda, kdežto když při- 120 šel spolubiskup a posvětil basiliku, už se voda vůbec neobjevila. Slušelo se zajisté, aby ta, která v blaženém obcování svůj život blaženě trávila, také s vyšším posvěcením byla pohřbena, když se svatými měla usednouti po pravici Kristově. Když spolubiskup toto řádně vykonal, byl od knížete po zásluze odměněn a vrátil se zpět do vlasti.

125 Když pak nadešel výroční den přenesení jejího svatého těla, ráčil Kristus Pán, aby oslavil jméno své a dosvědčil zásluhy své služebnice, učiniti znamenitý zázrak. Neboť když podle obyčeje zachovávaného v náboženství křesťanském, že se totiž kněžstvo shromažďuje a oslavuje památku takových událostí, po modlitbách společně zasedli, aby posílili svá těla, tu nějaký hoch nemocí tělesnou zesláblý 130 a zkrivený, že vůbec nemohl vzhůru pohlédnouti, když před dveřmi basiliky, kde odpočívá tělo tak znamenité paní, vzýval moc Kristovu a dovolával se zásluh této světice, najednou se narovnal a nabyl opět bývalé síly. Vidouce pak to přemnozí, pěli chválu Kristu všemohoucímu, že ráčil skrze svou služebnici ukázati moc svou, jemuž je sláva na věky věků, amen.

135 6. Když tedy blahoslavený vévoda Václav s pomocí Kristovou uklidnil a upevnil své knížetství, jak se před Kristem osvědčil a jakou nádobou vyvolenou se stal, to vylíčiti by nestačil ani můj duch, ani jazyk a řeč, ani kniha, a také proto, že spoustou hříchů jsem obtížen, nedokázal bych vyložití, kolik škod jako vojín 140 Kristův pro Pána bojující dáblu způsobil a kolik snopů do stodoly Kristovy jako jeho věrný sluha nashromáždil. Ale abych o mnohém aspoň něco málo pověděl, neuchyluje se již jako chlapec od kázně boží, byl pravdomluvný v řeči, spravedlivý na soudě, poctivý a hodný důvěry a nad obvyklou míru lidskosti milosrdný. Neboť kdykoli byl někdo z obžalovaných před sborem soudců za jeho přítomnosti odsuzován soudci k trestu smrti, vzdaloval se pod nějakou záminkou a skrýval se, 145 jak mohl, jsa pamětliv hrozby Kristovy v evangeliu: Nesuďte, abyste nebyli souzeni, a neodsuzujte, abyste nebyli odsouzeni. Žaláře a šibenice za dřívějších časů postavené a až do jeho doby stojící kácel, sirotky, vdovy, chudé, lkající a raněné neúnavně utěšoval, hladové sytil, žíznivé napájel, nahé odíval, nemocné navště-

voval, mrtvé pohřbíval, cizince a pocestné jako nejbližší příbuzné přijímal, kněze,
150 kleriky a mnichy jako Pána ctil, bloudícím cestu pravdy ukazoval, pokoru, trpělivost,
mírnost a lásku, jež nade všecko vyniká, zachovával, násilím a lstí nikomu nic
neodnímal a svou družinu nejen zbraněmi nejlepšími, ale i šatem opatroval.

Těmito a podobnými ctnostmi již od nejútlejšího mládí se vyznamenával,
a vkládaje kříž Kristův na údy své, pamětliv byl příkázání božího, v němž se praví:
155 Chce-li kdo za mnou přijíti, zapříž sebe sám a vezmi kříž svůj a následuj mne.
Neboť v postním a zimním čase kráčival bos studenou a neschůdnou cestou od hra-
du k hradu, pěšky navštěvuje kostely Kristovy, takže bývalo viděti, jak jsou jeho
šlépěje zvlhlé krví. A maje na sobě velmi drsné roucho žíněné, aby si cudnou čis-
totu zachoval, kteréžto roucho se až do dnešních časů pro úctu k němu jako nové
160 uchovává, a jsa ustavičně oblečen na holém těle v šat vlněný jako mnich, navrchu
však zahalen v nejkrásnější šat knížecí, skvěl se před Bohem i před lidmi. Skrovnou
potravou posiluje své údy a vytrváváje i v noci neúnavně na modlitbách, neustával
jedině Bohu nesmírné díky vzdávati. A jestliže se mu někdy stalo jako knížeti,
když mezi takovými zvířaty hodoval, že se večer mimo svůj obyčej hojněji napil,
165 jakmile se druhý den ráno vzbudil, spěchal co nejrychleji do kostela, a svléknuv
nejlepší roucho, jaké na sobě měl, dal je kterémukoli knězi nebo klerikovi, kterého
tam našel, a padnuv mu k nohám, snažně ho prosil, aby se za něho zvláště pobožně
modlil ke Kristu Pánu, aby mu milostivě odpustil hřích minulé noci spáchaný.

Služeb božích se pak s takovou horlivostí účastnil, že každodenně obětní
170 chléb vlastníma rukama zhotovený Pánu opatroval. Neboť v čas žní chodíval
za ticha hluboké noci na pole své se svým nejvěrnějším druhem, o němž budu
později vypravovati zvláštní zázrak, znamenitě dokazující jich obou zásluhu,
a nažav pšenice, na vlastních plecích ji domů nosil, na ručním mlýnku ji rozemí-
lal, a jsa pekařem a vévodou v jedné osobě, mouku prosíval a potom pro vodu
175 chodil, rovněž v noci ji nabíraje se slovy: Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého.
A když i tu domů přinesl, s tou jemnou moukou ji mísil a dělal z ní oplatky.
A na vinici spěchával, hrozny trhal, a vlastníma rukama je vymačkáváje, naléval
víno do džbánů a pro potřebu svatě oběti je uchovával. Kdežto pak přemnozí jiní,
poněvadž nebyly tehdy ještě z kořene vyplety pověřivé obřady pohanské, horlivě
180 přinášeli modlám hanebné žertvy a pokrmy a nápoji z nich se poskvřňovali, on
sám se nikdy účastí na nich neprovinil, nýbrž vždycky se jim vyhnul, uživ nějaké
záminky. Žaláře pobořil, šibenice a mučicí nástroje, jež až do té doby sloužily
k popravování lidí, ve svém milosrdenství ze základů vyvrátil a pohanské svatyně
se zemí srovnal.

Když slyšeli křesťané o tom vypravovati, hrnuli se k němu, nejinak než jako
185 včely k úlu, kněží, jáhnové a přemnozí sluhové boží ze země bavorské, švábské
a jiných krajin s ostatky svatých a s mnoha knihami. A ty všechny on s nesmírnou
úctou přijímal, a vlídně se k nim chovaje, podporoval je, jak se slušelo, hojně zlata
a stříbra mezi ně rozdávaje, krzny, otroky a rouchy ochotně je obdarováváje a všem
190 podle jejich potřeby služby prokazuje. A divili se všichni tito učitelé moudrosti

jeho, takže patrně mohl s žalmistou prohlášovati: Nade všechny učitele své jsem rozumnější učiněn; nebo přikázání tvá jsou rozjímáním mým, neboť v jeho mysli zářil toliko jas drahocenné perly. Hospodin mu také ráčil za jeho zbožnost udělit milost převelikou, že i v přemnohých bitvách byl vítězem.

195 Výraz tváře měl vznešený, zachovával cudnou zdrženlivost, ačkoli je to řídká ctnost u mužů ženatých, a toužil ukončiti pozemský život smrtí mučednickou. S mírnými rozmlouval vždy laskavě, nemírné však, tuláky a lidi oddané obžerství a opilství nebo chtějící odpadnouti od pravé víry a přímé cesty bičoval v božské rozhorlenosti důtkami těžkých výtek, povoláváje je k sobě aspoň pod záminkou společného stolování, jestliže jich nemohl jinak zastihnouti. Proti odvěkému nepříteli chápal se ustavičně štítu víry a mečem Ducha svatého, jenž je slovo boží, neúnavně potíral pozemské mocnosti tohoto světa.

Byl totiž bez úhony pravý ctitel Kristův a mnohé podle apoštolských příkazů přesvědčoval, zapřísahal a káral neúnavně, všechny k hostině pravého Hospodáře 205 zval a ty, které vyrval ze chřtánu ďáblova a do lůna svaté matky církve uvedl, ustavičně posiloval božským pokrmem. Když potom milost boží vnukla jeho srdci myšlenku, aby zbudoval Hospodinu chrám ke cti blahoslaveného Víta mučedníka, vypravil posly k biskupu řezenskému, k jehož diecési, jak jsme svrchu pověděli, v té době Čechy náležely, aby mu podle kanonických předpisů udělil 210 povolení postavit basiliku, vzkazuje mu toto: „Otec můj vystavěl kdysi Hospodinu chrám ke cti blahoslaveného Jiří, já pak s vaším svolením toužím zbudovati podle téhož obyčeje chrám ke cti blahoslaveného mučedníka Kristova Víta.“ Když to vyslechl ctihodný biskup, rozpjal ruce s díkyčiněním ke Kristu Pánu a pravil: „Synu mému, přeblaženému Václavovi vyřídte, až se navrátíte, tento vzkaz: 215 Chrám tvůj již před Pánem překrásně vystavěn stojí.“ Když to uslyšel kníže, zardoval se v srdci, brzy položil základy kostela a i zdi jeho výborně postavil.

Ale tím nebyl ještě spokojen, nýbrž chtěl putovati do Říma k prahům blahoslavených apoštolů Petra a Pavla, aby si vyprosil od tehdejšího papeže, aby mu oblékl šat mnišský a posvětil ho na kněze a aby se potom z lásky k Bohu vzdal 220 knížetství a postoupil je svému bratru, až příliš, běda, oddanému světským zájmům, a sám aby v míru žije nějaké nové ovečky stádu Krista Pána získal.

A byl by to vskutku učinil, kdyby mu v tom nebyla zabránila stavba basiliky, o níž se stala už zmínka. Avšak nepřítel pokolení lidského, jenž od samého počátku světa útočí na zástupy věřících, když nemohl nepřemožitelného služebníka Kristo- 225 va ani s celou svou silou přemoci, uchýlil se k staré zbraní, snaže se zničiti víru křesťanskou. Neboť jeho mladšího bratra, kterého jsme v předešlém vypravování přirovnali ke Kainovi a v jehož prospěch se hodlal, jak jsme se později zmínili, všeho vzdáti a odložití veškerou nádheru světskou, obelstil přemnoha radami zlých lidí, kteří těžce nesli, že musí zanechat svých zvyků a že nesmějí konati věci 230 nedovolených, a zbraní vražedné nenávisti proti přesvatému bratru jej podnítil. Ačkoli však tento vnuknutím Ducha svatého to všechno předvídal, přece nejinak, než jako když jelen žízni po tekutých vodách, toužil dosáhnouti palmy slávy mu-

čednické, ovšem nikoli z ruky bratra svého, neboť se obával jeho věčné záhuby a v Krista stále důvěru choval.

235 7. Dály se pak tyto věci za času Jindřicha, krále Sasů, jenž si u nich první z milosti Kristovy korunu na hlavu posadil a s nímž byl tento blažený muž spjat ustavičným přátelstvím. Než pokračujme dále. Tedy Boleslav, jenž měl vlastní dům nebo dvůr na hradě nazvaném podle jeho jména, jsa již se všech stran bodán střelami dáblnými a touhou po vládě rozněcován, když nastával svátek blahosla-
240 vených mučedníků Kosmy a Damiána, jenž se slaví dva dny před blahoslaveným archandělem Michaellem, domnívaje se, že je nyní vhodná příležitost, poněvadž je tam chrám zasvěcený ke cti těchto svatých, pozve jmenovaného bratra svého blaženého Istivě k sobě jakoby na hostinu, spíše však, jak skutek ukázal, na smrt. Ačkoli však to všechno bylo tomuto dobře známo, přece zachováváje si mysl sta-
245 tečnou, rozloučil se polibkem se všemi přáteli a příbuznými, a poslední sbohem jim dav, vydal se na cestu, chráněn jsa zbraní víry.

Když tam přišel, shledal, že je všechno pro něho dvojace připraveno, totiž i hostina s velkou nádherou vystrojená i silná četa tajně ozbrojených nepřátel. Odebral se potom do chrámu, a když se řádně zúčastnil bohoslužby, poručiv se
250 Bohu a svatým Kosmovi a Damiánovi, jejichž výroční slavnost se toho dne konala, vstoupil vesele do domu hodovního. A když se srdce hodujících zlosynů, dávno napuštěná jedem vraždy, již rozehrívava pokrmy a nápoji, počali ponenáhlu ukazovati skrytou zbraň. Neboť měli meče pod pláští a za zády je skrývali, a stále na útok pomýšlejíce, třikrát povstali a třikrát zase usedli, poněvadž Bůh jim svou mocí
255 zabránil ten čin vykonati, snad proto, že si přál posvětit zítřejší den, na nějž dotud nepřipadl žádný svátek. Když tedy světec pozoroval, jak jsou rozdivočení, zachoval sice nebojácný klid, ale přece spěchal, aby se co nejdříve zvedl od stolu. A když odcházel, přistoupil k němu nedaleko od místnosti hodovní jeden z jeho přátel, řka: „Hle, připravil jsem ti potají koně, vsedni na něj, můj pane, a hled
260 co nejrychleji odtud odjeti. Neboť hrozí ti smrt.“ On však nedbaje na jeho slova, vrátil se zase do místnosti hodovní, chopil se poháru, a pronášeje přede všemi připítek prosebný, zvolal povýšeným hlasem: „Ve jménu blahoslaveného archanděla Michaela, vypijme tento pohár s prosbou a modlitbou, aby ráčil uvésti naše duše nyní v pokoj věčné radosti.“ A když mu někteří jeho věrní odpověděli: amen,
265 vyprázdnil číši, a políbiv všechny, vrátil se do svého hostinského příbytku, a když se dlouho k Bohu modlil a žalmy zpíval, dopřáváje svým převzácným údům odpočinku, konečně unaven usnul. I přiblížil se čas jitřních modliteb, k nimž se blahoslavený muž, jako vždy, pobožně odebral. Neboť tak zajisté lpěla jeho svatá duše na zvyklostech náboženství křesťanského a řádu církevního, že si dával od
270 svých lidí předčítati o vigiliích v předepsané době celé vypravování Starého Zákona, což pokládáme za známku nejdokonalejších mnichů. A o největších svátcích, v sobotu velikonoční a svatodušní, kdy se konává hromadný křest v svaté církvi boží, aby nic z toho nechybělo, co Bohu náleží, jestliže se v čas křestních zkoušek neobjevily žádné děti, posílal na tržiště a všechny mladé otroky, které

275 tam prodavači na prodej přivedli, jen z lásky k Bohu si kupoval, a tak svým dílem dílo boží podporuje, nesnášel nikdy tento blahoslavený duch, aby při božím obyčejí něco chybělo.

Čteš toto vypravování, milostivý biskupe, a podivuješ se, jak to, co sami kněží církevní z milosti nejvyššího Boha, jak víš, stěží by dokázali, velmi svědomitě
280 konal muž stavu laického, k tomu ještě kníže, stojící v čele národa, jenž je pokládán podle své přirozené povahy za národ zvlášť divoký.

Prosím Tě, otče nejblaženější, abys čerpaje z vrozeného Tobě zdroje moudrosti, společně se mnou ty události, jež jsem vypsál a jež mám ještě vypsati, zaslouženou chválou zvelebil, neboť jak jsi mi rozkázal, kromě toho, co jsem slyšel
285 z Tvých úst nebo cos pravdivého společně se mnou vyzvěděl od lidí plných víry a svatosti, ničeho jiného se nehodlám svým perem dotknouti. Ale pokračujme v započatém vypravování!

Blahoslavený mučedník, jenž měl býti brzy ozdoben korunou slávy a cti pro vytrvalost v díle, ubíral se, jak jsme pověděli, k stánku matky církve, aby jitřní
290 modlitbou chválu Bohu vzdal. Touto pak milostí muž věčné paměti tak slynul, že nikdo nepochyboval, že přijde před rozedněním k bráně svatosti, aby vykonal modlitbu. A na tu hodinu druhý Kain čekal, pokládaje ji za příhodnou k provedení vraždy. Vidím zajisté, že se až do poslední písmeny naplní všechno, co kdy předpověděla kniha Písem svatých, jež i o zle jednajících se zmiňuje, řkouc: Každý,
295 kdož zle činí, nenávidí světla. Neboť před nocí uložil bratr svatého mučedníka, vlastně ne již bratr, nýbrž zvrhlý bratrovrah, knězi kostela svatého Kosmy a Damiana, aby tomuto, až bude přicházeti, zabránil vůbec vkročití do kostela, aby snad nebyl vysvobozen od svých věrných dvořanů a služebníků, kteří se dosud na lůžku zdržovali, nebo od sběhlého lidu a aby nebylo třeba poskvřniti
300 a znesvětiti kostel zločinným krveprolítím.

Zatím, co toto piši, ejhle, přichází mi na mysl vzpomínka na nespravedlivé shromáždění Židů, kteří se sice báli, že by se poskvřnili, kdyby vstoupili do úřadovny Pilátovy, ale Pána usmrtiti se nebáli. Tak i tento neblahý katan vlastního bratra stěny chrámu krví poskvřniti se bojí, ale rukou svých od bratrovraždy
305 nezdržuje. Svým vlastním výrokem, ty nejkrutější ze všech vrahů, jsi odsuzován a porážen, když se hrozíš, že by krví, kterou proléváš, bylo potřísněno místo svaté.

Ale stalo se, jak jsi rozkázal. Neboť mezitím co vzácný mučedník spěchal před jitřní pobožností do chrámu, touže se pomodliti k Bohu Otci co nejskrytěji v pokojíku přesvatého srdce svého, nerušen ještě šumem zástupů, chystá se proti
310 němu úklad se strany bratrovy a meč je broušen, aby Kristu byla oběť připravena. Ale proč bolest v srdci, proč slzy v očích dvojnásob rozmnožují, když se nutím smrt spravedlivého a konec nevinného obšírně vypravovati? Má zajisté mnoho slov nesmírná bolest, ale s vypsáním utrpení svatého mučedníka nesmím dlouho otáletí před těmi, kteří dychtivě touží o něm slyšeti.

315 Vstane blahoslavený Václav, jenž se měl státi brzy obětí Kristovou, neboť prahl podle onoho svého svatého obyčeje pospíšiti do chrámu, aby mohl co nejskry-

těji pokleknouti k delší modlitbě, dříve než by se sešel zástup lidu, a zatím co touží jako dobrý pastýř se svým stádem poslouchati a zpívati společně jitřní chvalozpěvy, brzy jest polapen do osidel úkladů. Neboť kněz toho chrámu, jeden z těch, od nichž
320 vyšla nepravost z Babylonu, hned jak spatřil muže božího přicházeti, podle příkazu zločinců zavřel dveře kostelní. Povstanou i připravení úkladníci, totiž jeho bratr s celou svou ozbrojenou četou. A spatřiv bratra, vyvolený vojín boží, chtěje mu díky vzdáti, obejmě pažemi jeho šíji, a líbaje ho, pozdraví ho slovy: „Buď stále zdrav, můj bratře, oplývej statky života pozemského i budoucího a ať tebe Kristus
325 přijme k své věčné hostině, jako tys včera mne a mou družinu s takovou štědrostí pohostil.“ Ale na to on odpověděl zpupně a s posupným pohledem, vytasiv meč, který měl skryt pod pláštěm: „Včera ovšem, jak chvíle toho žádala, jsem tě pohostil, nyní však takto bratr bratru poslouží!“ A máchnuv mečem, udeřil ho do hlavy, ale poněvadž tohoto moc Páně chránila, stěží dokázal, že mu krev vytryskla.
330 Neboť hrůzou nad krutostí svého činu byl ten bídník tak ochromen, že i když po druhé udeřil, s údivem shledal, že nedokáže nic, co by bylo hodno silného muže. A tu blahoslavený Václav, zachytiv svou rukou jeho obnažený meč, pravil: „Jak špatně jednáš, že mne zraňuješ!“ Když však zpozoroval, že on nikterak neupouští od započatého skutku, konečně ho uchopil, jak někteří praví, a srazil ho k svým
335 nohám, řekl: „Hle, vidíš ty, jenž ses svým vlastním rozhodnutím zahubil, jako maličké zvířátko bych tě mohl svou rukou rozmáčknouti, ale daleka toho budiž ruka služebníka božího, aby se poskvřnila krví bratrovou.“ A vrátil bratru meč, který mu odňal, a maje ruku od něho již krví potřísněnou, rychle spěchal ke kostelu. Avšak onen bídník běže za ním, volal hlasem velikým: „Druhé moji, druhé
340 moji, kde jste? Prašpatně pomáháte svému pánu a uboze mu přispíváte, ačkoli je v takové tísní!“ A tehdy vyběhl celý zástup zlosynů ze svých úkrytů, a s mnoha meči a kopími proti němu vyrazivše a těžkými ranami se naň sápadíce, zahubili ho přede dveřmi chrámu. A tehdy na tom zápasišti jeho svatá duše, vysvobozená z vězení tohoto světa a krví oslavená, odešla vítězně k Hospodinu, dne 28. září, zatím
345 co se nebe radovalo a země plakala, léta od vtělení božího devítistého dvacátého devátého.

A jeho bezduché tělo matka, kterou nedávno pro její hříchy zapudil a pak zase v pokoji pro lásku Kristovu zpět povolal, a někteří věrní vzali, a toliko do hrobu je položivše, zemí je přikryli, ne jak se slušelo pro mučedníka, ale jak se děje s obyčejným
350 člověkem, neúčastným cti a blaženosti. Než onen blahoslavený bojovník povstane z utrpení a ponížení k hojnější slávě, a čím potupněji jednali synové ďáblů a údové jeho s vzácným mučedníkem, tím dražší je jeho příchod Hospodinu a spolunebešťanům. Stane se druhem andělů, společníkem apoštolů, spoludědicem mučedníků, je účasten pokoje vyznavačů, nevinnosti panen a obdrží korunu věčného mládí a krásu nepomíjejícího půvabu.

4-5 syny *Belialovými* ďáblůvými - 23-24 *Slova moudrých*... Kaz. 12,11 - 107 *Tuto biskup řezenský (894-930) - 110 Země jsi a do země půjdeš, prach jsi a v prach se obrátíš Gen. 3,19 - 113 basilika jde o kostel sv. Jiří, založený asi r. 920 Vratislavem, ale dokončený*

a vysvěcený až za Václava; nešlo ovšem o basiliku, ale o kostel patrně dřevěný, trojlodní basilika byla vystavěna teprve koncem 10. stol. (zachována v podobě dané v 12. stol.) – 145-146 *Nesudte, abyste nebyli souzeni, a neodsuzujte, abyste nebyli odsouzeni* Luk. 6,37 – 155 *Chce-li kdo za mnou přijíti, zapříž sebe sám a vezmi kříž svůj a následuj mne* Mat. 16,24 – 189 *krzny, otroky a rouchy ochotně je obdarovávaje* krzno byl plášť podšitý kožíšinou; otrok byl v té době běžným předmětem obchodu v našich zemích, třebaže otrokářský řád tu nebyl nikdy převládající společenskou formací – 191-192 *Nade všechny učitele své jsem rozumnější učiněn; nebo příkázání tvá jsou rozjímáním mým* podle Ž. 118,99 – 232 *jako když jelen žízni po tekutých vodách* podle Ž. 41,2 – 235 *Jindřich, král Sasů* Jindřich I. Ptáčník (919-936) – 240-241 *svátek Kosmy a Damiána* se svěťí 27. září, *Michaela* 29. září – 270 *o vigiliích* zde ve významu breviářových jitřních modliteb; jinak je vigilie předvečer svátku – 278 *milostivý biskupe* míněn zde biskup Vojtěch (podobně i dále: 282 *otče nejblazeňší...*) – 294-295 *Každý, kdož zle činí, nenávidí světa* Jan 3,20 – 302 *shromáždění Židů, kteří se sice báli, že by se poskvrnili, kdyby vstoupili do úřadovny Pilátovy* Židé nevstupovali do domu Pilátova o svých svátcích, protože byl pohan

KRÁTKÉ SEPSÁNÍ O SV. CYRILOVI A METODĚJOVI

(Diffundente sole)

Latinský spis známý pod názvem ustáleným podle počátečních slov *Když slunce spravedlnosti rozlévalo paprsky* (Diffundente sole) vypráví stručně o působení Cyrila a Metoděje a o pokřestění českých zemí. V jeho datování není jednoty; mínění kolísá, zda jde o památku 10. století, jež by byla jednou z předloh Kristiánovy legendy, či o památku 13. století, z níž by legenda Kristiánova byla výtahem.

Tento spis není legendou ve vlastním smyslu slova, nýbrž obranou slovanské liturgie. Proniká jím hrdé vědomí, že slovanský jazyk je před Bohem stejně privilegovaný jako latina a řečtina. Římská církev totiž už v průběhu 10. století v duchu svých uniformních snah usilovala o odstranění slovanské liturgie, zvláštnosti, povolené před necelým stoletím pro Velkou Moravu. Když šlo o zřízení pražského biskupství, t. j. o zavedení řádné církevní organizace na území českého státu, mělo se rozhodnout o tom, zda tato nová organizace bude podřízena západnímu směru římskému nejen po stránce církevní správy, ale i pokud jde o bohoslužebný jazyk. Diffundente sole odůvodňuje historickou oprávněnost bohoslužebného jazyka slovanského, který byl před papežem obhájen, papežem povolen a posvěcen ochranou, již mu poskytovala první česká knížata, mezi nimi i mučednice Ludmila. Spis však zároveň hájí i právo chystané české církevní organizace na to, aby převzala dědictví někdejší církevní organizace velkomoravské, totiž misijní činnost v přílehlých slovanských krajích, stejně jako stát český se stal dědicem Velké Moravy po stránce mocenské podle prorockých slov Metodějových, která uvádí. V té části spisu, kde se hovoří o pokřestění Čech, je obsažen i záznam pověsti o Libuši a Přemyslovi.

1. Když slunce spravedlnosti rozlévalo paprsky svaté víry křesťanské po všech zeměpásech, za časů slovutného učitele, nejblahoslavenějšího Augustina, svatý Cyril, muž v řeckém a latinském písemnictví převelice vzdělaný, přišel, když byl předtím Bulharsko na víru Ježíše Krista obrátil, ve jménu svaté Trojice a nerozdílné Jednoty na Moravu, kde všemohoucímu Bohu s jeho pomocí nemálo lidu získal, a vynaleznuv nové značky nebo písmena, přeložil Starý i Nový Zákon